Studentský pohled na osvojované pedagogické dovednosti

Roman Musil

Abstrakt: Studie uvádí výsledky průzkumu, který monitoroval studentský pohled na problematiku pedagogických dovedností. V rámci státní zkoušky z pedagogiky bylo požádáno 198 studentů denního studia (50 učitelství pro 1. stupeň ZŠ, 148 učitelství pro základní školy různých aprobací), aby vyplnili „Výstupní dotazník studenta 4. ročníku pedagogické fakulty", ve kterém posuzovali důležitost, náročnost a úroveň osvojení vybraných pedagogických dovedností.

Klíčová slova: Pedagogické dovednosti, studentský pohled na pedagogické dovednosti, důležitost, náročnost a úroveň osvojení pedagogických dovedností

1. Úvod

Intervence do procesu osvojování pedagogických dovedností předpokládá dostatek informací o průběhu tohoto procesu. Je užitečné získávat tyto informace i od samotných studentů, kteří si pedagogické dovednosti osvojují. Proto jsme připravili dotazníkový průzkum, pomocí něhož jsme hledali odpovědi na tyto otázky:

- Které z pedagogických dovedností jsou nejdůležitější pro absolventy učitelského studia na našich fakultách?
- Jak se liší pohled na pedagogické dovednosti u studentů všeobecně vzdělávacích předmětů (VVP) a studentů učitelství 1. stupně (NŠ)?
- Jsou zde nějaké rozdíly a pokud ano, čím jsou způsobeny?

2. Metodika průzkumu

2.1 Respondenti

Respondenty v této studii bylo 198 studentů denního studia (50 učitelství pro 1. stupeň ZŠ, 148 učitelství pro základní školy různých aprobací). Každý ze studentů prošel ucelenou přípravou na pedagogické fakultě, absolvoval všechny předepsané zkoušky a rovněž se účastnil předepsaných praxí přímo na školách.

2.2 Použitá výzkumná metoda

V průzkumu byla uplatněna dotazníková metoda. Dotazník připravil Doc. Dr. Vlastimil Švec, CSc., z katedry pedagogiky PdF MU Brno. Studenti měli u 17 vybraných pedagogických dovedností posoudit důležitost těchto dovedností pro začínajícího učitele, náročnost těchto dovedností na osvojení a úroveň osvojení těchto vybraných pedagogických dovedností po absolvování pedagogické fakulty. K posouzení uvedených tří charakteristik pedagogických dovedností byla použita pětistupňová škála 1–5, kde stupeň 1 vyjadřuje nejnižší hodnocení (tj. nejmenší důležitost dovednosti, nejnižší náročnost dovednosti pro studenty a nejnižší úroveň jejího osvojení) a stupeň 5 nejvyšší hodnocení (tj. největší důležitost dovednosti, nejvyšší náročnost dovednosti pro studenty a nejvyšší úroveň jejího osvojení). V závěru dotazníku byli respondenti požádáni o vyjádření poznámek a připomínek k problematice pedagogických dovedností, osvojovaných na fakultě.

Respondenti nebyli o vyplňování dotazníku dopředu informováni, dotazník jim byl předložen v květnu 1998 v rámci státní závěrečné zkoušky z pedagogiky a psychologie. Vyplňování dotazníku nebylo časově omezeno, průměrná doba vyplňování byla deset minut.

V dotazníku posuzovali studenti tyto vybrané pedagogické dovednosti:

1. dovednost motivovat žáky
2. dovednost navázat a udržet kontakt se žáky
3. dovednost analyzovat učivo z psychologického a didaktického hlediska
4. dovednost vysvětlit nové učivo
5. dovednost vést se žáky rozhovor a diskusi
6. dovednost klást žákům různě náročné úlohy a otázky
7. dovednost reagovat na různé odpovědi žáků
8. dovednost uplatňovat aktivizující metody výuky
9. dovednost uplatňovat skupinovou a kooperativní výuku
10. dovednost organizovat činnost žáků ve vyučovací hodině
11. dovednost řešit výchovné problémy se žáky
12. dovednost individuálně komunikovat se žáky (např. talentovanými, slabšími žáky)
13. dovednost diagnostikovat a hodnotit znalosti žáků
14. dovednost posoudit styl učení žáků
15. dovednost diagnostikovat ostatní individuální zvláštnosti žáků
16. dovednost hodnotit vlastní pedagogickou činnost (sebereflexe)
17. dovednost zpracovat přípravu na vyučovací hodinu

3. Výsledky a závěry

Výsledky zachycené v tabulkách vyjadřují procentuální zastoupení zvolených stupňů škály v odpovědích studentů. Je také uvedeno průměrné hodnocení důležitosti, náročnosti a úrovně osvojení daných pedagogických dovedností. Data byla také pro větší přehlednost zanesena do grafu. Komentáře a poznámky studentů byly několikrát čteny a promýšleny a bylo k nim přihlédnuto při konečné interpretaci výsledků dotazníku.

3.1 Výsledky šetření vyplývající z dotazníků studentů učitelství pro 1. stupeň ZŠ

Za nejdůležitější pedagogické dovednosti pro začínajícího učitele považují studenti učitelství pro 1. stupeň ZŠ tyto dovednosti (viz tab. 1b):

- dovednost motivovat žáky
- dovednost navázat a udržet kontakt se žáky
- dovednost vysvětlit nové učivo
- dovednost vést se žáky rozhovor a diskusi
- dovednost uplatňovat aktivizující metody výuky
- dovednost organizovat činnost žáků ve vyučovací hodině
- dovednost řešit výchovné problémy se žáky
- dovednost individuálně komunikovat se žáky
- dovednost diagnostikovat a hodnotit znalosti žáků
- dovednost hodnotit vlastní pedagogickou činnost
- dovednost zpracovat písemnou přípravu na vyučovací hodinu

Za nejnáročnější pedagogické dovednosti pro začínajícího učitele považují studenti učitelství pro 1. stupeň ZŠ tyto dovednosti (viz tab. 1b):

- dovednost analyzovat učivo z psychologického a didaktického hlediska
- dovednost vysvětlit nové učivo
- dovednost řešit výchovné problémy se žáky
- dovednost diagnostikovat a hodnotit znalosti žáků
- dovednost diagnostikovat ostatní individuální zvláštnosti žáků
- dovednost hodnotit vlastní pedagogickou činnost (sebereflexe)

Nejvyšší úroveň osvojení pedagogické dovednosti přiznali studenti učitelství pro 1. stupeň ZŠ tyto dovednosti (viz tab. 1b):

- dovednost motivovat žáky
- dovednost zpracovat přípravu na vyučovací hodinu

3.2 Výsledky šetření vyplývající z dotazníků studentů učitelství všeobecně vzdělávacích předmětů

Za nejdůležitější pedagogické dovednosti pro začínajícího učitele považují studenti učitelství všeobecně vzdělávacích předmětů (viz tab. 2b):

- dovednost motivovat žáky
- dovednost navázat a udržet kontakt se žáky
- dovednost vysvětlit nové učivo
- dovednost vést se žáky rozhovor a diskusi
- dovednost organizovat činnost žáků ve vyučovací hodině
- dovednost individuálně komunikovat se žáky (např. talentovanými, slabšími žáky)

Za nejnáročnější pedagogické dovednosti pro začínajícího učitele považují studenti učitelství všeobecně vzdělávacích předmětů (viz tab. 2b):

- dovednost motivovat žáky
- dovednost navázat a udržet kontakt se žáky
- dovednost řešit výchovné problémy se žáky

Nejvyšší úroveň osvojení pedagogické dovednosti přiznali studenti učitelství všeobecně vzdělávacích předmětů (viz tab. 2b):

- dovednost navázat a udržet kontakt se žáky
- dovednost zpracovat přípravu na vyučovací hodinu

3.3 Shodné a odlišné pohledy studentů obou skupin

Studenti obou skupin shodně označili za nejdůležitější dovednost motivovat žáky, dovednost navázat a udržet kontakt se žáky a dovednost vysvětlit nové učivo. Dále pak dovednost vést se žáky rozhovor a diskusi, dovednost organizovat činnost žáků ve vyučovací hodině a dovednost individuálně komunikovat se žáky (např. talentovanými, slabšími žáky). Posouzení důležitosti bylo tedy téměř totožné u obou skupin studentů. Dovednost zpracovat přípravu na vyučovací hodinu byla u všech posuzovaných aspektů hodnocena totožně u obou skupin studentů, což je zřejmě způsobeno poměrně velkou pozorností, která je této problematice věnována v oborových didaktikách.

Odlišné bylo hodnocení náročnosti a posouzení úrovně osvojení vybraných pedagogických dovedností. Studenti učitelství pro 1. stupeň ZŠ hodnotili náročnost níže a v posouzení úrovně osvojení volili vyšší stupně škály než studenti učitelství všeobecně vzdělávacích předmětů. V přiložených grafech průměrného hodnocení je tato skutečnost dobře patrná. Tento jev může být způsoben odlišným průběhem přípravy obou skupin studentů. Studenti učitelství pro 1. stupeň ZŠ mají větší procento praxí a jejich příprava je více prakticky orientována s důrazem na pedagogiku a psychologii, kdežto těžiště přípravy studentů všeobecně vzdělávacích předmětů spočívá v odborných předmětech.

4. Závěr

Na základě prezentovaných výsledků i analýzy volných odpovědí studentů, které neuvádíme, lze formulovat dvě základní domněnky:

- některé pedagogické dovednosti nejsou zřejmě v průběhu studia vytvářeny (např. dovednost uplatňovat aktivizující metody výuky, dovednost řešit výchovné problémy se žáky),
- není vytvářen dostatečný prostor k funkční aplikaci teoretických poznatků při řešení pedagogických situací.

Tabulky hodnocení dotazníků vyplněných studenty učitelství pro 1. stupeň ZŠ

Tab. 1a

	Důležitost						Náročnost						Úroveň osvojení					
	0	1	2	3	4	5	0	1	2	3	4	5	0	1	2	3	4	5
1.	0	0	0	2	6	92	0	12	22	30	20	16	0	0	6	22	50	22
2.	0	0	0	0	10	90	0	12	22	20	30	16	0	0	6	40	40	14
3.	0	0	0	26	28	46	0	0	16	26	38	20	2	2	8	48	32	16
4.	0	0	0	0	12	88	0	10	16	12	28	34	0	0	4	48	32	16
5.	0	0	0	10	34	56	0	12	32	24	24	8	0	0	8	38	34	20
6.	0	0	2	26	42	30	0	8	12	40	30	10	0	4	6	60	22	8
7.	0	0	6	22	28	44	0	2	32	36	16	14	0	0	10	30	44	16
8.	0	0	2	10	24	64	0	0	26	28	30	16	4	4	8	32	40	12
9.	0	0	4	18	34	44	0	14	14	26	26	20	2	4	16	30	30	18
10.	0	0	2	4	28	66	0	14	12	40	22	12	0	4	6	24	44	22
11.	0	0	0	2	24	74	0	4	14	16	38	28	4	2	16	44	26	8
12.	0	0	0	6	20	74	0	18	12	28	24	18	0	2	10	36	34	18
13.	0	0	0	8	30	62	0	4	20	22	30	24	0	0	6	46	34	14
14.	0	0	2	26	42	30	0	4	10	28	44	14	6	8	16	32	28	10
15.	0	0	2	8	42	48	0	2	20	16	42	20	0	12	10	50	20	8
16.	0	0	0	4	28	64	0	6	12	28	28	26	0	2	12	28	44	14
17.	0	2	2	6	24	66	0	26	8	32	14	20	0	2	8	6	42	42

Tab. 1b

	Důležitost						Náročnost						Úroveň osvojení					
	0	1	2	3	4	5	0	1	2	3	4	5	0	1	2	3	4	5
1.	4,9						3,1						3,9					
2.	4,9						3,2						3,6					
3.	4,2						3,6						3,3					
4.	4,9						3,6						3,6					
5.	4,5						2,8						3,7					
6.	4,0						3,1						3,4					
7.	4,1						3,1						3,7					
8.	4,5						3,4						3,4					
9.	4,2						3,2						3,4					
10.	4,6						3,1						3,7					
11.	4,7						3,7						3,1					
12.	4,7						3,1						3,6					
13.	4,5						3,5						3,6					
14.	4,0						3,5						3,0					
15.	4,4						3,6						3,1					
16.	4,6						3,6						3,6					
17.	4,5						2,9						4,1					

Tabulky hodnocení dotazníků vyplněných studenty všeobecně vzdělávacích předmětů

Tab. 2a

	Důležitost						Náročnost						Úroveň osvojení					
	0	1	2	3	4	5	0	1	2	3	4	5	0	1	2	3	4	5
1.	0	0	0	0	18,0	82,0	0	1,1	5,6	19,1	34,8	39,3	1,1	3,4	19,1	51,7	19,1	5,6
2.	0	0	0	1,1	19,1	79,8	0	4,5	5,6	24,7	32,6	32,6	1,1	4,5	16,9	36,0	37,0	4,5
3.	0	0	3,4	37,0	40,4	19,1	0	2,2	10,1	46,0	21,3	20,2	2,2	2,2	20,2	41,6	29,2	4,5
4.	0	0	0	1,1	29,2	69,7	0	1,1	7,9	37,0	30,3	23,6	0	1,1	9,0	52,8	29,2	7,9
5.	0	0	0	7,9	36,0	56,2	0	5,6	10,1	33,7	31,5	19,1	2,2	3,4	11,2	34,8	37,0	11,2
6.	0	0	5,6	38,2	28,0	28,0	0	2,2	18,0	43,8	28,0	7,8	0	1,1	18,0	42,7	29,2	9,0
7.	0	1,1	1,1	10,1	39,3	48,3	0	2,2	9,0	28,0	28,0	32,6	2,2	3,4	19,1	43,8	28,0	3,4
8.	0	0	0	12,4	43,8	43,8	1,1	2,2	2,2	30,3	42,7	21,3	2,2	12,4	22,5	38,2	19,1	5,6
9.	0	1,1	2,2	31,5	41,6	23,6	0	3,4	18,0	33,7	28,0	16,9	2,2	5,6	22,5	34,8	29,2	5,6
10.	0	0	1,1	11,2	27,0	60,7	0	3,4	11,2	30,3	32,6	22,5	1,1	4,5	14,6	39,3	29,2	11,2
11.	0	1,1	0	12,4	32,6	54,0	0	0	6,7	16,9	29,2	47,2	4,5	9,0	40,4	27,0	14,6	4,5
12.	0	0	0	12,6	25,8	61,7	0	4,5	13,5	25,8	21,3	34,8	0	6,7	12,4	42,7	29,2	9,0
13.	1,1	0	1,1	16,9	33,7	47,2	0	0	3,4	29,2	38,2	29,2	0	3,4	20,2	41,6	30,3	4,5
14.	0	1,1	4,5	38,2	43,8	12,4	0	2,2	7,9	37,0	32,6	20,2	7,8	9,0	29,2	40,4	9,0	4,5
15.	0	1,1	3,4	28,0	42,7	24,7	0	0	5,6	32,6	41,6	20,2	3,4	4,5	30,3	45,0	11,2	5,6
16.	0	0	2,2	10,1	32,6	55,0	0	2,2	6,7	32,6	24,7	33,7	0	4,5	21,3	39,4	28,0	6,7
17.	0	1,1	5,6	20,2	37,0	36,0	0	2,2	13,5	45,0	27,0	12,4	0	0	1,1	28,0	40,5	30,3

Tab. 2b

	Důležitost						Náročnost						Úroveň osvojení					
	0	1	2	3	4	5	0	1	2	3	4	5	0	1	2	3	4	5
1.	4,8						4,0						3,0					
2.	4,8						4,3						4,1					
3.	3,8						3,5						3,0					
4.	4,7						3,7						3,3					
5.	4,5						3,5						3,3					
6.	3,8						3,2						3,3					
7.	4,3						3,8						3,0					
8.	4,3						3,8						2,8					
9.	3,8						3,4						3,0					
10.	4,5						3,6						3,2					
11.	4,4						4,2						2,5					
12.	4,5						3,7						3,2					
13.	4,2						3,9						3,1					
14.	3,6						3,6						2,4					
15.	3,9						3,8						2,7					
16.	4,4						3,8						3,1					
17.	4,0						3,3						4,0					

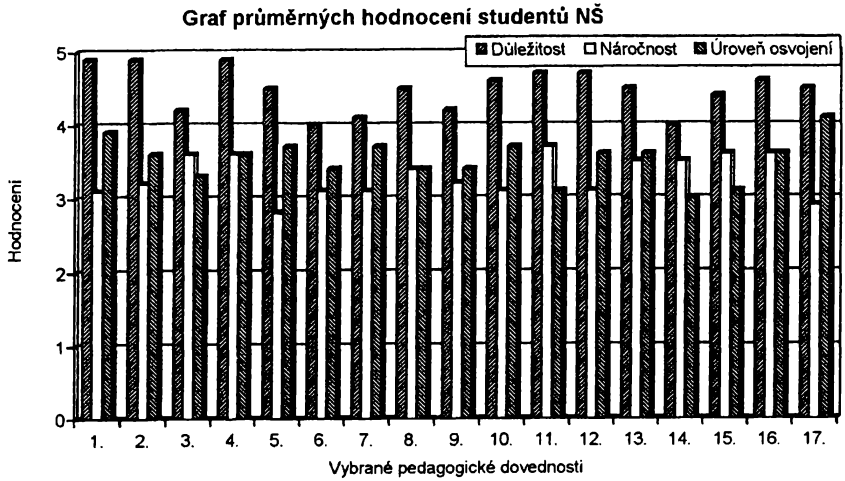

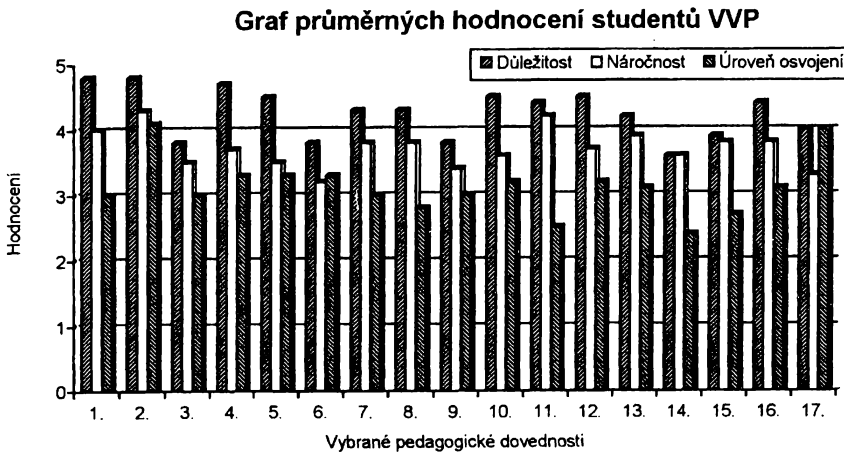

MUSIL, R. Studentský pohled na osvojované pedagogické dovednosti. *Pedagogická orientace* 1998, č. 4, s. 96–102. ISSN 1211-4669.

Adresa autora: Mgr. Roman Musil, Pedagogická fakulta MU, Katedra pedagogiky, Poříčí 31, 603 00 Brno